

10
den

I

5

CVo 35

Zur Willkür des Königs Carl Des ersten
Militär in ungarischer G.

38
40.
D E V M
NASCENTE CHRISTO
GLORIOSISSIMVM

DILAVDARE INSTITVIT

ET
CIVES ACADEMIAE AMANTISSIMOS
AD

NATALIA IESV
RITE RELIGIOSEQ. CELEBRANDA
OFFICIOSISSIME INVITAT

IOACHIMVS SAMVEL
VVEICKHMANN

S. S. THEOLOGIAE DOCTOR HVIVSQVE PROFESSOR
PVBLICVS ORDINARIVS SENATVS ECCLESIASTICI
ASSESSOR ET AD OO. SS. PRAEPOSITVS SVIQVE
ORDINIS H. T. DECANVS

VITEMBERGAE D. XXV. DECEMBR. MDCCLIV

PRELO EPHRAIM GOTTLOB EICHSFELDI
ACADEMIAE A TYPIS

D E V M
K A S C E N T E C H I M I A
G L O R I O S I S S I M A

G I V I S A C A D E M I A E A N T I Q V I T A T I S

I N A L T A B I L I T E R
R I T E R E S T I T U T O

I O A C H I M I A S A V A L L
V V E I C H M A N N

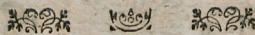
P R I N T O R I U M G O T T L I B I E R I

DEVS CHRISTO NASCENTE
GLORIOSISSIMVS

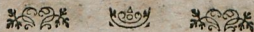
uanquam immortale praepotensque Numen, in condendo mundo, rerum salutem creaturarum summa cum benignitate prospexit, atque in hac terra constituenda, felicitatis humanae praecipuam suscepit curam, primum tamen omnium gloriae suae amplitudinem spectavit, pulcherrimaque rerum fabrica sic protulit in lucem, ut, nisi uelimus oculos nefario claudere flagitio,

tio, cunctos cogat ad sui uenerationem festinare. Qui quidem scopus, Deo, praeter alios omnes, in hoc, quod cernimus, opificio suo, propositus, homini sacrarum literarum perito, est in promptu, propterea, quod certis ipsius Dei testimoniis exploratisque transditur. Quam splendida ratione dicendi uates regius, Dei magnificentia commotus intime, coeli uoces affert, laudes diuinas enarrantis, clamoresque aetheris, qui manuum eius opus ostentent, idque tanta ui, ut nullus sit sermo, nulla penitus lingua, ubi non eorum sonus audiatur. 1) Quam concitate Paullus turpis gentes profanas negligentiae postulat, qua Deum non coluerint pro dignitate, ex operum suorum contemplatione facillime cognoscendum. hoc enim consilio, tam mirabili sapientia cuncta coagmentata, ut Dei uirtutes, a sensibus remotae nostris, sempiterna maxime uis atque diuinitas, a nobis perspiciantur e rebus gestis, sine ulla stuporis excusatione. 2) Quam denique pie, quam continenter, ipsi coelites ad eundem finem Dei summum contendunt, dignum iudicantes eum, qui gloriam,

1) Pf. XIX. 2. 4. Quem quidem locum nouissime persequitur docte, clarissimi Vir nominis, Formey in Philosopho Christiano, commentatione eleganti de lingua coeli P. 3. c. I. p. I

2) Rom. I. 20. 21

am, et honorem, et potestatem, deporret, causamque interferentes, quod uoluntate sua fecerit omnia, factaque tueatur. 3) Sentit horum codicis sanctissimi oraculorum clarissimum lumen, uel ipse Dublinensium Antistes, Guilielmus Kingius, ex eoque, putat, apparere, Deum splendoris sui studio, cum mundi iaceret fundamenta, adductum uideri. 4) Sed, in uocum proprietate, negat, inhaerendum, quippe quae morem prae se ferant humanum, mundique uenustatem reddant illustriorem, quae facile nos in opinionem possit adducere, ac si Deus, aedificator mundi, suae seruiert existimationi. Quoniam uero propria uis sermonis, sine graui necessitate, deferenda non est, temere Kingius ab ea discessit. Bene enim praecipit illustris Moshemius, ubi in eandem sententiam, contra Baylium, disputat, difficultates plerasque ex intellecta perperam hac loquendi formula, mundum Dei gloriae causa conditum, nasci, 5)

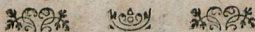
A 3

et

3) Apoc. IV. 11

4) De Origine mali Sect. III. cap. I. p. 44

5) Not. ad Cudworth. Systema intell. p. 1185. sequ. Cui addatur uener. Ribouius in Institution. Theologiae Dogmaticae p. 845. Neque uero cum illis, defendenda hac sententia, ueteris Theologi praestantissimi memoriae dissident, in quibus Calouium System-
Tom.

et rationis praeconceptis opinionibus. Nobis certe, qui creationem referimus cum tabulis diuinis ad decora summi numinis, nunquam sententia stetit, Deum dotes suas, rebus omnibus efficiendis, conseruare uoluisse, aut nouis augere, aut intolerantius, artificum quorundam consuetudine, iactare, aut plus, quam mereatur, dignitatis postulare. Quae uniuersa ac singula, natura Dei infinita, nulli subiecta mutationi, non capit, his autem sublatis, tolluntur maximam partem scrupuli Philosophorum, rursus nuper iniecti a celebr. Dariesio, ⁶⁾ studioseque a diuuiris, Bielckio, ⁷⁾ et Stiebrizio, ⁸⁾ perquisiti. Diuinum potius sapientissimumque Numen, in effingenda rerum compactione, specimina uirtutum longe excellentissimarum innumerabilia non edidisse modo censemus, sed etiam edere debuisse, quorum conspectu, ratione praeditis naturis, facultas praebetur earum recognoscendarum, atque ea, qua par est, religione prosequendarum. Atque haec monumenta bonorum, qui-

Tom. III. p. 900, et Gerhardum laudo LL. Theol. Tom. II. §. 84. p. 13

6) Vid. ei. *Philosophische Neben-Stunden in der 2. Sammlung, die 2. Abhandlung* p. 51

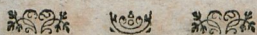
7) *Von dem letzten Endzweck der Schoepfung nach Schrift und Vernunft*

8) *In vermischten Abhandlungen* Sect. III. p. 379

quibus Deus exsplendescit, ad omnem memoriam insignia, tantum abest, ut ei sint dedecori, ut a sanctitate eius sciungi non possint. Haec nihil expetit, nisi quod rectum, diuinaque praestantia dignum iudicetur, haec abhorret ab omnibus, quibus sua obscurari possint ornamenta, haec gloriam quidem non confectatur anxia sollicitudine, optime tamen agendo, iure meritoque cognoscendam colendamque, expectat. Nihil opus est, hic diutius morari, quod hoc, ex sanctissima Dei uoluntate, reperitum argumentum, Sacrorum Dresenensium Antistes Summe Venerabilis, DN. D. AM-ENDE, erudita, de DEO Glorioso, diatriba, magna excussit industria, hostium gloriae DEI impetum et ferociam ut compresserit solide, feliciterque debellarit. Relinquitur, ut homo sanus ita secum cogitet, sapientiae diuinae non immemor. Finem quendam Deus, cum mundum in lucem aspectumque proferret, animo sine dubitatione prospexit, uel in ipso Deo, uel mundo, reperiendum. At in mundo, quippe consilii diuini remedio ac praesidio, cum repugnet inesse, in ipso Deo quaerendus uiderur, qui per mundum dotes suas immensas neque tueri potuit, neque accessione quadam eas cumulare. Quae cum ita sint, Deum, hac uniuersitate perficienda, dubitandum non est, magnitudinem suae illustrasse gloriae et patefecisse

At

At sapientissimum Dei sanctissimumque propositum peccati scelus interpellauit, eiusque nomini, quod omnis nobilitauerat orbis, turpiter offecit. Dimissis ceteris, quibus continenter leges, diuinitus sancitas, migramus, criminibus, ultimorum perfidiam parentum, primam fundi nostri calamitatem, nunc attingam. Haec aequissimi gloriam legislatoris audacia tanta labefactat, ut, quoties de ea cogito, stupefactus haeream. Detrahit de sapientia eius, quam commodissima felicitatis humanae subsidia, negat, elegisse, prohibito arboris iucundissimae fructu. Bonitatem uero Dei putat inuidiam, quae nos ad summum uoluptatis fastigium nolit peruenire. Pari contumelia auctores generis nostri ueritatem eius afficiunt, quod illum, mortis poenas comminantem, mentitum credunt, mendacis culpam serpentis in Deum conferentes. Neque sanctitatem eius reformidant, fidei detractationem leniter accepturam. Quid dicam de iustitia puniente, coniuncta cum ui poenas atrocissimas infligendi, quam incredibili animi leuitate contemunt. Admissa tandem perduellione quaerunt latebras praesentiae Dei, nullis circumscriptae regionibus, frigidisque coloribus eius scientiam sese decepturos sperant. O insanam temeritatem, id unice molientem, ut, illecebris inferorum corrupta,

pta, coelum petat ipsum, regemque regum, gloria sua priuatum, de gradu deicere audeat, quem, propter praeclara in se merita, perpetuo uenerari obsequio debuisset, grataque memoria tot beneficiorum, bonis externis omnibus praefere. Hic profecto conclamatum fuisset acrumque de mundi praestantia, ipsius effectoris sui suffragio comprobata, cuncta pronuntiantis optima, nisi, quae nefanda peccati labe deprauarat, cura prouidentiaque coelestis restituisset. Quae secum Lyserus noster reputans, admiratione plenus, ac potius pietate, licet, inquit, *per hominis lapsum aliquo modo finis iste creationis, gloriae Dei, quasi interceptus sit, attamen per secundam creationem, quod a diabolo interruptum fuerat, ita restauratum est; ut iam, ex gloria redemptionis, bonitas creationis tanto magis effulgeat.* 9) Sic sentiendo Paullum ducem sequitur, cum eoque Adami delictum, quod nostris nos fortunis euerterat, et salutem, per Christum, redintegratam, comparat, istius tamen atrocitati, huius magnitudinem abundantia, nullis uerbis assequenda, praeponeit. *Ου επλεονασεν η αμαρτια, υπερεπερισσευσεν η χάρις.* 10) Equidem salutarem malorum nostrorum resti-

B *in System. Theol. Exeget. p. 511*

10) Rom. V. 20. Conf. b. Io. Petr. Grünebergii dissert. de Gratia, pra-

in mole peccati superabundante

traposito, *ἀντιθετον* dicitur, coelum terrae, Deum homini-
 bus, ut suum cuique tribuant. Ac Deo quidem dant glori-
 am, ipsi debitam, uoce usi solemnī, quam cum Cicerone
 rursus liceat interpretari. Etenim Caesaris uocem, fati se
 diu gloriae uixisse, quo reprehendat, gloriam illustrem ac
 peruagatam, docet, esse multorum et magnorum in omne
 genus hominum famam meritorum. 13) Eandem, alio loco,
 nominat consentientem laudem honorum; incorruptam uo-
 cem bene iudicantium de excellenti uirtute. 14) Cuius au-
 tem uirtus, filio in mundum allegando, est excellentior,
 cuius plura in nos totumque mundum promerita, cuius be-
 neficia maiora, quam Dei. Tanto iustius personant omnia
 uocibus coelestium copiarum, *δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ*. Veteres,
 scimus, profanas gentes hymnis infana superstitione falso-
 rum celebrasse Numinum laudes, quos uariis Deorum
 nominibus ac Dearum solebant appellare. Neque coele-
 stibus solum Diis, sed etiam inferis, carmina dedicabant,
 atque adeo, ne quid furori deesset, ipsis furis *δυσκελδέ-*
δους ὕμνους, aspera, tristi et horrida oratione, compo-
 nebant. Quo consilio in omnibus quondam oppidis *ὑ-*
μνογέδοι, siue pulchre cadentium hymnorum scriptores
 atque

13) Pro Marcello c. 8

14) Tusc. Quaeft. III. 2

atque artifices alebantur, ac praeter hos ii, qui Theologis erant adiuncti, ὑμνωδοὶ et ὀρχηδοὶ, cantores, e principibus plerumque uiris defecti, apud Arcadas uero pueri, ab ineunte aetate assuefacti. 15) Longe nobiliores uerba nobis praeceunt auctores hymni, ipsi coelestes genii, summi Dei gloriam concinentes, uoce tam alta, quae uel ἐν ὑψίστοις audiat. Bengelius certe non incommode uerba facere uideretur, hanc in sententiam. *Non dicunt in coelo, ubi etiam angeli, sed rara locutione, in excelsissimis, quo angeli non aspirant, Hebr. I, 3. 4. Volunt, laudationem suam ad summa ascendere.* 16) Quo officio perfuncti nuntii de coelo demissi, suum illud solemne feruant, ut quibus nihil exoptatius potest, nihil dulcius euenire, facultate quauis, inferuendi gloriae diuinae. Vidit olim haec eorum studia acerrima uates, raptus in aspectum Domini, in edito sedentis folio. Apparent eius administri, gerentes alas, ac deuotissima pietate inter se conclamantes, sanctum, sanctum, sanctum, Iouam armipotentem merito habendum, cuius gloria repleatur uniuersus orbis. 17) Non minorem iam cupiditate flagrant adorandi Dei, eiusque laudes longissime

B 3

15) Spanhemius Obseru. ad Callimach. p. 2. sequi

16) Gnomon. N. T. p. 213. adde Luc. XIX. 38

17) Ies. VI. 1. sequi

gissime propagandi, cum Christus in hanc lucem suscipitur. Hic enim campus illis aperitur latissimus, in quo diligentia uersetur eorum, uirtutes diuinas in primis cognititas habendi. Quapropter omnem operam, industriam, mentem denique omnem conantur adhibere, qualis cernitur in iis, qui corpore, capite praesertim, inclinato, contuentur res cognitione ac memoria dignissimas, *ἐπιθυμῶντες εἰς τὴν εὐαγγελίαν* 18) Diutissime uero morantur in reperienda sapientia Dei et collaudanda, quod haec mirabili uarietate eos delectatos retinet, ex noua rerum per Christum constitutione, in coetu diuino perspicue illis significata 19) Capiamus ex hac coelitem prudentia, quod imitemur, et cum mens nostra, angustis definita terminis, neque singulas Dei uirtutes satis assequatur, neque coniunctas inter se pulcherrimo consensu, insistamus in una, et quantae sit Deo gloriae filii sui ad mortales accessus, administratus multo sapientissime, ponderemus. Quoniam uero breuitas operis prohibet plura persequi, tempus in primis decerpamus, quo assertor noster sanctissimus natura

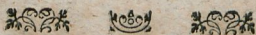
18) 1. Petr. I. 12

19) Ephes. III. 10

ra sese nostra indutum ostendit, ut oculis uideamus, illud et consultissimum fuisse, et sine causa, temerariis sapientiae insanientis criminationibus, uituperatum. Haec enim Porphyrii uocem saepe iactat, cur Christus tam sero, nouissimis demum temporibus, ad nos abierit: 20) Cuius insolentiam

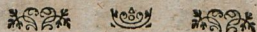
20) Animi sententiam exponentem si audire uis, Augustinus ad eundem erit, qui eum hoc modo loquentem facit. *Si Christus se salutis uiam dicit, gratiam et ueritatem, in seque solo ponit uicinis sibi credentibus reditum, quid egerunt, tot seculorum homines ante Christum.* Epist. 102. Tom. II. ed. Bened. Consimili scrupulo ceteri nominis Christiani hostes, de gloria sapientiae Dei, nascen- te Iesu, manifestata, detrahere, iniquius allaborarunt, eundem uix tolli posse, arbitrati. Celsus certe, insignite impudens, ergo nunc, quaerit, tandem post tot secula, recordatus est Deus, iustificare uitam hominum, quod priore tempore neglexerat. Origen. adu. Cels. libr. IV. p. 165. Nolo afferre alios, qui iisdem, petulantis ingenii, iudificationibus diuina laessere consilia haud subueriti sunt, ab Ar- nobio non male castigati. Sed si, inquiunt, Christus in hoc missus a Deo est, ut infelices animas ab interitionis exilio liberaret, quid se- cula commouerunt priora, quae ante ipsius aduentum mortali- tatis conditione consumta sunt? Potestis enim scire, quid sit cum eis animis acium praescorum ueterrimorumque mortalium? Subuentum est his, aut sit ratione aliqua consultum atque prouisum? Potestis, inquam,

tiam quaestionis, arrogantiamque, si ab antiquioribus pri-
scae memoriae discesseris doctoribus, reuicit ex instituto
Olearius, lectissimae uir doctrinae, atque, ut Prudentii
in Romanum elogium ad illum transferam, Christi fortis
assertor Dei, in bonae frugis libro, de Iesu, uero Mes-
sia. 21) Percontemur, licet, hoc duce, temporis, quo sa-
lutis nostrae Deus hanc salutauit terram, rationem, quo
consilium Dei accommodatissimum sit ipsa luce clarius.
Erant tum homines teterrimis obruti uitiiis, horumque
diritate atque immanitate morbos humani generis despe-
ratos faciebant. Id si de Iudaeis credere nolueris, Iose-
phum ille merito laudat restem, atque in primis e rebus
ab Herode eiusque filiis gestis, quo fuit spatio Christus
in

*inquam, scire id, quod Christo potuit docente cognosci. Incognitas
nobis relinquitae quaestiones Adu. gentes libr. II. p. 39. Quaestio-
nem hanc omnem, quam in transeursu attingo, pro rei disceptarunt
dignitate, et honorem sapientiae Dei, ad aptissimum prorogant
tempus filii sui aduentum, egregie a criminationibus malefanae sa-
pientiae uindictarunt b. Mayerus in dissert. de quaestione, cur Deus
non statim post lapsum fuerit incarnatus, sed mundi expectauerit se-
nectutem, atque item, Summe Vener. Vualchius, exquisita com-
mentatione, de tempore aduentus Messiae idoneo, in Miscellaneis Sa-
cris reperiunda p. 880*

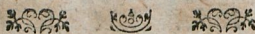
21) p. 310

in lucem editus, uincit, Abrahami posteros ea aetate infanabili fuisse ingenio. Nec uero gentes congruenter rationi conuenienterque uiuebant, sed anilem superstitionem prauitate impudenti, et uix ab homine expectanda, sempiternae prodebant ignominiae. Hic ego non utar cum Oleario testimoniis, historicorum, populi Romani et Satyricorum, sed diuinum aduocabo Paullum, primo, ad Romanos, epistolae capite, quam portentosis arx gentium omnium fuerit facinoribus contaminata, abunde exponentem. Adde antiquissimos coetus nostri Antistites, ²²⁾ sacra Christianorum a maleuolentissimis profanorum hominum obrecreationibus liberantes, quibus legendis, parum abest, quin fabulam quandam Romanensem nos credamus euoluere, ipsius tamen Baylii ²³⁾ de Cometis iudicio, in probrum hominis, atque maximae hominum partis aeternam damnationem, nimium ueram. *Je soutiens, que s'il y avoit des esprits, qui ne conussent l'homme, que par sa definition, d'animal raisonnable, et nullement par l'histoire de ses faits, il seroit impossible, de leur persuader, que les liures d'Arnothe etc. etc. ont été écrits contre une religion, actuellement établie dans le monde. Ils di-*
C *roient,*

²²⁾ Vid. Eusebius in praepar. Euang. p. 8

²³⁾ Pensées diuerses §. 124

roient, que cela ne se peut pas, que ce sont des fictions, et des Romans. Cependant il n'est que trop vrai, à la honte de l'homme, et à la damnation éternelle de la plus grande partie des hommes. Quod si, quo periculosior est ualuerudinis impetus, quo magis anceps eius curatio, hoc uehementius sentitur, hoc cupidius medicus expetitur, hoc maiori laetitia accipitur, quis dubitet, quin Christus opportuno tempore suppetias Iudaeis tulerit ac gentibus, cum homines ipsi suam desperarent salutem, ac diuinæ miserationis maxime indigerent. ²³⁾ Iisdem temporibus haec medi-

24) Hanc ad sententiam accommodate admodum, sua iam aetate Gregorius pronuntiat Nyssenus. *Quod humanae uitae non ab initio, sed ab extremis temporibus, dominus apparuerit, hanc merito forsasse causam quispiam existimabit, quod, qui, malitiam ut tolleret, humanam uitam erat ingressurus, expectauit necessario, ut omne ab inimico satum propagatumque peccatum germinaret, ac tum demum, ut legitur in euangelio, radici securim admouit. Nam et qui praestant medendi facultate, dum febris adhuc corpus exurit, et ex causis, morbum efficiuntibus, paulatim intenditur, obsecundant morbo, quoad uis ad summum peruenerit, nec cibi subsidium ullum aegrotanti praebent; at ubi malum constiterit, patefacto iam toto morborum artem adhibent. Sic animorum aegrotantium medicus expectauit, dum malitiae morbus, quo natura hominum uicta laborabat,*
se

medicina disseminari latius poterat, atque ad plurium hominum utilitates spargi. Nam cum antea artes, quae ad humanitatem pertinent, finibus regionum Graecarum atque insularum continerentur exiguis, Christi nati memoria adeo longe penetrarunt, ut, auctore Cicerone, Graeca legerentur omnibus fere gentibus. 25) Quo factum est, ut felicitatis nostrae, per Christum reparatae, nuntius tum facilius ad omnes perferretur populos ac nationes, commodiusque intelligeretur. 26) Opus tam arduum res Ro-

C 2

mana,

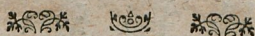
se totum aperiret, ne latens aliquid incuratum remaneret, si curaret id solum, quod cernebat. Orat. in Natal. Christi p. 773. Tom. II. Opp

25) Pro Archia c. 10

26) Breuiter, sed, more suo, neruose, excitat nos ad uenerandum pietatissimum Dei consilium, in prorogando filii sui ad incolas mundi aduentu, usque ad florentissima Romanorum tempora, magnam Fridericianae decus et praesidium, S. V. D. Baumgarten: *Wie durch die Verbindung so vieler Laender und Voelker, von hoechstverschiedenen Sprachen, Sitten und Gesetzen, unter ein Reich und zu einem gemeinen Wesen die Bequemlichkeit des Gewerbes und Handels, Sicherheit der Reisen und des Aufenthalts der Fremdlingen, auch Ausbreitung guter Gesetze, sowol, als nützlichler Künste und Wissenschaften, auch gemeiner Sprachen sehr erleichtert worden, welches alles den ersten*

mana, magis magisque dilatata, non parum iuuabat, uimque coelestis doctrinae praeconibus patefaciebat, ad urbes sedesque remotissimas progrediendi, et gentes etiam barbaras

ersten Boten und Predigern Christlicher Lehre boechst vortheilhafte gewesen, so hat selbst die Monarchische Verfassung des Roemischen Reichs, sonderlich bey der nachmahlichen Beschaffenheit der Nachfolger Augusti zum Vortheil des Christenthums gereichen müssen. Kirchen-Gesch. Ister Theil p. 60. Alias, praeter ea, quae hactenus a nobis allata sunt, rationum momenta, ingeniosius subtexere uidetur caussas, ad postrema mundi tempora dilati ortus Iesu nostri salutaris, Vener. Chrysanther, ex quibus non minus eximia Dei eluceat sapientia. Arbitratur enim in meditationibus sacris, anno superiore, foras datis, ita prouidentissime negligentiae et summae mortalium leuitati cautum fuisse, quippe quibus familiare admodum sit, ut meritorum erga se memoriam, labente tempore, ex animis suis euelli facillime concedant. Audiatur ipse. Jetzt sind es 1753 Jahr, da diese Himmel und Erden bewegende Begebenheit vorgegangen, man betrachte aber das schlaeffrige, das traege und kaltsinige Verhalten sehr vieler Menschen dagegen. Sie boerens an, und lassens dabey, daß sie davon gehoeret haben: sie nehmen sichs nicht recht an, sie thun, als ob es ihr Heyland nicht waere, der gebohren worden, sondern es ist ihnen etwas frembdes. Wie nachlaefftig, kalt, gleichgültig, und unbeweglich würden diese seyn, wenn die Geburt Christi nun so lange, als die Welt gestanden hat, 5753 Jahr, oder ohngefehr so lange her waere!

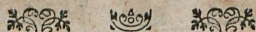
baras ad sanitatem reducendi. Atque his ipsis Romanis opibus accidit, ut tempus nancisceretur idoneum sol exoriens iustitiae, Iudaeorum uiribus sensim debilitatis, ac tandem penitus afflictis. Quem enim praeterit, pacificatorem communem, cui gentes pareant, uenire prius, ex supremo Iacobi morientis carmine 27), non debuisse, quam sceptrum ab Iuda recesserit, atque rector, ab eius stirpe oriundus. Hic uero locus sapientiam Dei, si quisquam alius, in manifesta collocat luce, subtilibus tamen eruditissimorum hominum dubitationibus admodum uexatur, qui breui, nisi quid fallor, redigerentur ad concordiam, limato Casauboni iudicio causam si disceptarent. Mihi quidem sententia eius magnopere semper placuit, quod eam non modo rerum gestarum monumenta confirmant, sed diuinæ etiam iustitiae conditio, diuturnam concedens impunitatem, et bonitatem sapientia temperans. Ac fa-

C 3

tis

re! waere der Messias damahls schon geböhren, so würde er nicht so lieblich gewesen seyn, und man haette damahls die Groesse der Barmhertzigkeit Gottes, in Sendung seines Sohnes, nicht so deutlich erkannt, weil in einer so kurtzen Zeit die Groesse des menschlichen Elendes, und dessen Unheilbarkeit, noch nicht in ein volles Licht gesetzt worden. Vide ei. Erbauungs - Stunden auf die vier Hoch-Feste des Jahrs. Cell. 1753. P. 49

27) Gen. XLIX. 10

tis quidem constat, magnam, sub incunabulis Christi, in Iudaeorum republica, conuersionem factam. Testis est census, 28) quo posteritas Abrahami, nomina sua professâ, in publi-

28) Hunc ego censum, auctoritate Augusti summa procuratum, quoties mecum agitare mente soleo, semper *laudis* sapientiae diuinæ in ortu optimi nostri Seruatoris religiosissime ueneror, propterea, quod hoc euentu, ad memoriam omnem insigni, origines Iesu hominis in summa collocatae fuerunt luce. Hinc, hinc factum memineris, nemo capitalium doctrinae, diuinitus proditae, hostium, diuinissimum Christi nomen, in Romanorum tabulas redactum, in dubium incertamque reuocare ut ausus fuerit. Non Porphyrius, alias in placita Christi disciplinae contumeliosissime debacchatus. Non Celsus, sacrorum nostrorum, auctore Origene, interiores recessus quamlibet multo perferutatus studio. Non Iulianus, cetero ingeniosissime, magnaue animi calliditate, rem Christianam omnem adortus. Quid. Ipsae gentes, a Sacris castioribus alienissimae, quod religionis nostrae fidem summpere augeat necesse est, inscientes imprudentesque, consilii diuini de aduentu Messiae, extra omnem dubitarem reponendo, procuratrices et administræ esse debuerunt, quem ad modum, de Augusto in primis, recte praecipit modo excitatus celeb. Chrysanther. *Augustus mußte selbst, wieviel unwissend, ein Diener Christi seyn, und dazu helfen, daß der Messias an dem rechten Orte geboren, und daß seine Herkunft aus dem Hause Davids unlaugbar würde. Augustus dachte an nichts weniger, als an den Sohn*

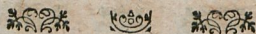
publicas censualesque, ut cum Vlpiano loquar, erat tabulas referenda. Quòd decretum quo ualuerit, dubitationibus scite expeditis, instar omnium docet Iacobus Perizonius. ²⁹⁾ Illud autem uenit in praecipuam controuersiam, a quibus tandem initiis profectum hocce derrimentum, funestam postremo pestem Iudaeis ac perniciem constarit. Res omnis ut appareat, Casaubonus ³⁰⁾ principium ruentis ad interitum ciuitatis Iudaeorum, et quasi feminarium, ducit ab anno ante Seruatore natum sexagesimo. Namque tum Pompeius Hiero-

foly-

Sohn Gottes. Er folgte dem Triebe seiner Leidenschaften. Er hatte seine politische Absichten. Gottes Finger aber brauchte sie zu böseren Absichten. l. c. p. 69. Eandem, ante illum, in sententiam Bernhardus ingressus erat Lamius, suspiciamus, praecipiens, admirandam Dei sapientiam, qua utitur hominibus scientibus et nescientibus. Sinit quidem homines proprios suos motus exercere, et suis obsequi studiis, sic tamen affectus eorum regit, ut suis ab aeterno deliberatis consiliis seruiant. Procul enim dubio nec Deus, nec Christus, obuersabantur animo Augusti. Intelligebat Imperator, e re sua esse, uires totius imperii habere numeratas. Verum Deus Imperatore utebatur, ut testimonio, cui refragari nemo posset, constaret, Iesum esse de domo David. Comment. in Concord. Euangel. Libr. I. c. 9

²⁹⁾ Dissert. singulari de hoc censu, commentationi de practorio subiuncta

³⁰⁾ Exerc. I. ad Baron. p. 19. sequ.

folymarius, a Bergero tam luculenter pertractatus, occulta ac recondita templi, quo praeter Pontificem Maximum, idque semel quotannis, adire fas non erat, quae sancta sanctorum appellant, perrumpit, tributa minus ferenda imperat, potestatem summam libidini Romanorum subiicit, ut reges Iudaeorum fiant inferuientes 31) atque, ut Iosephi 32) lamentationem repetam, Iudae prolem libertate sua priuat. Latius manauit dura Iudaeorum fortuna, Iudaea in formulam prouinciae redacta, Syriaeque addita, cum Archelaus, anno post natalem Christi circiter decimo, esset Viennam relegatus. Supremum rei Iudaicae uulnus incendium templi, urbisque disturbatio, inflixit, eaque fatalis clades anni a Mariae partu septuagesimi memoriam prodidit. Fuit igitur hoc percommodum tempus Christi, miseriae nostrae interuenientis, diuinitus dictum, quo Iudaei, Romanorum iugo pressi, cerimoniarum suarum, per se satis molestarum, grauitatem sentiebant acrius, proximaeque internecionis horrenda uidebant primordia, uatum prifcorum oraculis praesignificata. Dei tamen sapientis gubernatio rerum humanarum ac procuratio, cum poenis miscet beneficia, dum possessionum aestimationem homi-

31) Conf. b. Bergeri disp. de Herode magno rege inferuiente

32) XIV. 8

hominumque professionem, immunitatis ademptae signum quam certissimum, filii sui nomine consecrauit. Nam confluente undique magna multitudine, ut in sua quisque censeatur urbe, parentes etiam Christi domicilium relinquunt, ac Bethlehemum demigrant, ubi Maria foetum, tot saeculis expectatum, feliciter edit, editumque curat in tabulas censorias referendum. Quam uiam Deus ingressus, primum uaticinationem, de Bethlethemo, patria ducis, populum suum pascentis, ueteris instrumenti literis mandatum, ipsis fatentibus hostibus, implet. 33) Deinde signum salutis, quam Christus affert, tollit ingenti concursu hominum, ex agris, uicis, et domibus, quos census Bethlehemum coegerat, quos pastorum commemoratio, de genibus coelestibus uisis, magis commouerat, quos apparatus magorum concitauerat, ad regis Iudaeorum, recens nati, famam, quam fieri poterat, latissime disseminandam. Postremo ne gentibus quidem, a uero Deo remotis, publicum deest monumentum, illius comperiendi, quem Deus ipsis, in crassis tenebris iam dudum iacentibus, lucis instar constituerat. Cuius argumenti robore Iustinus, cruentus Christi testis, ductus, ut, Seruatorem Bethlehemi primam ui-

D

dille

33) Matth. II. 4

disse lucem, efficiat, descriptiones census, Cyrenii ministerio peracti, citat, quod illustrius, quo firmare fidem possit, testimonium non habet. 34) Quid. Nonne Tertullianus, ipsis in tabulis operis censorii Christi nomen conspicatus, illud quanto gaudio, tanta pietate, perpetuae commendat recordationi. 35) Iam si dux salutis nostrae, tempore nouissimo ueniens, alacrius est exceptus, cuiusque gloria longius feliciusque sparsa, si Iudaeorum collabefacta potentia principem pacis adesse manifestius probauit, si census tunc habitus maiorem coetus, ea causa congrega-

34) Apol. II. fol. 75

35) Praeter alios doctrinae Christi propugnatores et uindices, obseruauimus, Septimium saepius hos Romanorum codicillos commemorasse, idque haud temere, propterea, quod cum audacis homine ingenii, Marcione, conflictandum ei erat, quem ea, quae diuinitus literis erant, per Lucam, de censu Augusti prodita, ad incertum redigere studuisse constat. Ex uariis Florentis locis unum decerpere liceat. *Quomodo in Synagoga potuit admitti, tam repentinus, tam ignotus, cuius nemo adhuc certus, de tribu, de populo, de domo, de censu denique Augusti, quem testem fidelissimum Dominicae natiuitatis Romana archiua custodiunt.* Adu. Marcion. Libr. IV. c. 7. p. 700. coll. capp. 19. 36. et libr. de carne Christi cap. 2

ti, mouit expectationem, ac posteris publica auctoritate Christi confirmauit ortum, quis est, qui dubitet, in Pauli sententiam pedibus ire, tempore uero completo, Deum filium suum, ad nos sibi reconciliandos, demississe. Οτι ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς 36). Sed summam facit admirabilitatem, ipsum, a sapientia Dei repertum, felicitatis nostrae in pristinum restituae praesidium, quod excogitare nulla, uel cultissima, potuit ratio. Haec pugnam quandam in uirtutibus Dei magis animaduertit, quam componit, quia numen sanctissimum non potest uitia non punire, sua tamen misericordia, quo minus poenas repetat, impeditur, praesertim cum peccatum hereditate misera iam a paren-

D 2

tibus

36) Gal. IV. 4. Scite prorsus horum praesidio uerborum iis, qui curiosius, quam par erat, quaerere solent, cur adeo tarde Christus homines inuiserit, occurrit Augustinus. Ideo, inquit, *multi dicunt, quare non ante uenit Christus. Quibus respondendum est, quia nondum uenerat plenitudo temporis, moderante illo, per quem facta sunt tempora. Sciebat enim, quando uenire deberet. Primo per multam seriem temporum et annorum praedicendus fuit, non enim aliquid paruum uenturum fuit. Diu fuerat praedicendus, semper tenendus. Quanto maior index ueniebat, tanto praecomun longior series praecedebat.* Tom. III. Opp. P. 2. p. 379

tibus accipiamus. Age uero, omnes ingenii neruos con-
tende, ut hanc repugnantiam tollas, omnia, crede mihi,
mouendo promouebis nihil. Quo maiorem sapientissi-
mum Numen gloriam reportat, cuius amore, omni captu
nostro superiore, nobis contigit Σωτήρ. Huius enim spon-
sione dotes Dei in concordiam reducuntur, ut, cum satis
sit iustitiae eius factum, nostram commiferatus conditio-
nem, uiuos nos mortuosque felices et beatos reddat. Cui
negotio conficiendo par fuit Christus, natura uestitus no-
stra, ut poenas meritas debitasque persolueret, sua uero
diuinitate uim compararet infinitam. Itaque satis laudare
non possum prudentiam Fresenii, uiri de re sacra publi-
ce priuatimque meritiissimi, qua hominem, rationi suae ni-
mis confisum, a temeritate reuocauit in uiam, Deique
consilio, per filiam suam, sanguinis participem nostri, re-
bus subueniendi nostris, in tantas redegit angustias, ut
sponte atque ultro, nihil diuinius, nihil commodis nostris
conuenientius decerni potuisset fateretur, imo adderet,
hoc quidem suae rationis excedere captum, nullo tamen
modo ab se repudiandum 37). Adeo nos sapientiae diui-
nac

37) Vid. ci. *Merckwürdige Nachricht der Bekehrung eines Naturali-
stens*

nae magnitudo percellit, ut lacti coelitibus nos adiungamus, alta uoce *δοξα ἐν ἱσθμοῖς Θεῶν* canentibus

At hunc pietatis in Deum, Christo nascente, GLO-
RIOSISSIMUM, sensum ipsa cum humanitate sua exuunt,
ingratique crimen animi, in quo nihil mali non inest, me-
rito subeunt illi, qui temporibus nostris omnia rationis au-
dacis iudicio metiuntur, et, quicquid in codice diuino as-
flatu consignato non possunt animo comprehendere, sta-
tim negant, et falso risu exagitatam contemnunt. Du-

D 3

cem

*stus p. 63. 65. 66. ubi sinceram habes hominis, ad sanio-
rem reuoca-
ti mentem, professionem, quam, uellem, etiam atque etiam animo
mandarent fortissimi acutissimique, nostrae aetatis, ingenii homines,
quotquot placita augustissimae nostrae religionis in dubitationem
adducere, et irridere audent, quia rationis praesidiis compre-
hendi diiudicariue nequeant. Ita uero ille. Ich habe die Lehre von
einer solchen Person ohnmoeglich mit meiner Vernunft reimen koen-
nen. Weil aber die Lehre von den Graentzen der Vernunft mich
überzeuget, daß ich von Dingen, die ich nicht begreiffe, nicht urthei-
len kan, so würde ich thoericht handeln, wenn ich es dennoch thae-
te. Und wenn ich eine Sache, deren Gewisheit aus richtigen Princi-
piis bewiesen ist, nur deswegen, weil sie mir unbegreiflich ist, ver-
werffen wollte, so handelte ich verwegen und gottlos*

eem sequuntur infelicis ingenii Spinofam, qui nos, Deo naturam tribuentes humanam, in tempore susceptam, non minus absurde loqui putat, quam si quis, circulum induisse naturam quadrati, dicat. 38) Verum, sicut hoc Mathematicis futile non uidetur, atque ineptum, circulum induisse naturam quadrati, quod ei inscribatur, uel circumscribatur, imo uero ex Euclide 39) ἀποδεικνύειν atque exploratum, ita de conuicio hominis spinosi laboramus nihil, claris ipsius Dei testimoniis confirmati. Neque nos humanius tractat Tindalius, ac doctrinam, de Christo nascente saluberrimam, superstitionis accusat anilis, e gentium profanarum fabulis haustae, atque ab ultimis coetus Christo dediti praestantissimisque doctoribus magna cum detestatione reiectae. Afferit accusationi suae fidem auctoritatemque, Iustini Martyris, Terrulliani, Eusebii, Minucii Felicis, cumulat locis, sed, more suo, pessima fide deprauatis. 40) Nam de filio Dei uerba non facit Iustinus, sed de patre,

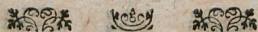
38) Ep. XXII. p. 452

39) VI. 6

40) Quem ad modum existimet iste, ex uerbis ipsius intelligamus, licet. *The primitive Fathers bitterly inveigh'd against these heathenish Notions :*

patre, quem in ueteri, negat, instrumento, oculis patrum
 usurpatum, ob eamque rem formulas loquendi de ascensu
 Dei, ac descensu, a Mose usurpatas, aliasque generis eiusdem,
 pro-

*Notions: Justin Martyr for instance says. None, who have the least
 sense, will dare to affirm, that the maker et Father of the univer-
 se did appear in a small spot of earth, the God of the universe
 can neither ascend, nor descend, or come into any place. Tertulli-
 an says. He would not believe the sovercign God descended into
 the womb of a Woman, tho' even the Scripture itself should say it.
 Tis impossible, says Eusebius, that the eyes of mortals should ever
 see the supreme God; viz. Him, who is above all things, et whose
 essence is unbegotten et immutable. Again. Tis absurd, and contrary
 to all Reason, that the unbegotten et immutable nature of the al-
 mighty God should take the form of a man, or that the Scriptu-
 re should forge such like falsities. Minutius Felix in his Apology
 says, That the Deity can't dye, nor can any thing which is born be
 a God: That only is diuine, which has neither beginning nor end.
 If the Gods get childern, they would get them immortal: We must
 conclude those Gods to be men, of whose birth et burial we are fully
 satisfy'd. Thus the Fathers expos'd the Pagan Polytheism. Christi-
 anity as old as the Creation p. 76. sq*

proprie non explicandas praecipit. Filii potius sui opera dedisse mandata patribus antiquissimis docet, ad eumque pertinere magnificas illas prisci foederis uisiones, donec illud Dei uerbum, corpore cinctum humano, in hunc teneret orbem. Sed hoc idem uerbum Dei nominat Deum, hoc cum ipsa diuinitate summum rerum omnium imperium, praedicat, a patre accepisse, hoc a priscis patribus pro Deo cultum, Tryphoni quoque et ceteris Iudaeis adorandum commendat. Quae cuncta, tantum abest, ut filii Dei descensum in Mariae uterum labefactent, ut eundem stabiliant egregie. 41) Consimile ferendum de Tertulliano iudicium, quod aduersus eos disputat, qui patrem quondam filiumque commiscebant, et patrem a Maria conceptum temere fingebant. Id si quis iactet, credendum non uideri putat, neque fortasse, id quod modeste interponit, amplectendum, etiam si Scriptura restet. At ideo filium Dei natum haud inficiatur, eiusque numen diuinum, paullo ante locum commemo-

41) Μὴ ἠγείδατε, ἄνθρωποι τοῦ ἀγίνωσκον Θεοῦ καταβιβασκίνας ἢ ἀναβιβασκίνας ποθεῖν. Ὁ γὰρ ἀρχαῖος πατὴρ καὶ Κύριος πάντων, οὕτως καὶ ἀφικεῖται, οὕτως περιπατεῖ. Dial. cum Tryph. Iud. p. 357

memoratum, defendit ipse, quamvis in naturae uenerit no-
strae societatem. 42) Corruptela uero Eusebii, a Tindalio
tentata, tam uersura est, tam perfidiosa, tam fallax, ut se-
ueram castigationem iure mereatur. Nam, ut taceam,
Eusebium manifesto de patre agere, a nullo genito, prin-
cipio capitis huius ipse largitur, filium Dei naturam in-
duisse hominum, arctissimeque cum diuina natura in ea-
dem persona copulasse. Conuersionem modo naturae
utriusque et commutationem repudiat, cuius coetus Dei
recte sentiens quondam Eurychis familiam damnauit. 43)
Postremo ne Minucius quidem Felix, profanorum Deum
ortum ridens atque interitum, causam nostram infirmat. 44)

E

Quis

42) Scilicet et haec ne de filio Dei credenda fuissent, si scripta non essent,
fortasse non credenda de patre, licet scripta, quem isti in unum Ma-
riae deducunt. Adu. Praxeam cap. 16. p. 85

43) Οὐδὲ τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἠγνόησαν διὰ τούτων δηλοῦσθαι μεταβάλλει γὰρ φάνη
τὸ θεῖον, καὶ σχηματίζεσθαι εἰς ἀνδρὸς εἶδος καὶ μορφήν, οὐκ ἰσχυρῶς. Demonstr.
Euang. ed. Rob. Steph. p. 147. et in Hist. Eccl. Εἰ γὰρ μηδὲς ἰπιπρέταί
λόγος τῆν ἀγίνητον καὶ ἀτρέπτον οὐσίαν Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος εἰς ἀνδρὸς εἶδος μετα-
βάλλειν, μηδ' αὖ γεννητοῦ μητερός φαντασία τῶν τῶν ὄντων ὅλως ἔξαπατῆ, μηδὲ
μὴν ψευδῶς τὰ τοιαῦτα πλαττιοῦ τὴν γραφὴν. Libr. I. cap. 2. p. 6

44) Ergo nec de mortuis dii, quoniam Deus mori non possit, nec de
natis,

Quis enim nostrum filium Dei, tanquam Deum, in tempore natum, perpeſſum, mortuum, cenſet, *quas proprietates humanæ naturæ ſtatimus, quæ nunquam proprietates diuinæ naturæ ſiant.* 4) At enim copulatio naturarum et coagmentatio in perſona eadem facit, ut *non nude, et ſola humana natura* hæc obeat, nec *Marie hominem duntaxat, ſed talem hominem, qui uere filius Dei altiffimi ſit, gignat.* 46) Quæ cum ita ſint, ueriffimum reperitur illud, de quo maiores noſtri, ſancioris ciuitatis uſu docti, recte nos commonefaciunt, *Chriſtum myſterium eſſe, ad quod omnes hæretici capitibus ſuis impingant* 47)

Sanctiori nos religione, Ciues Lectiffimi, granditatem huius doctrinæ maximam, feriis, quas iterum celebramus, Chriſti natalibus, iam proſequamur. Adiuſgamus noſtras uoces coelitem choro, quo ſumus ſtipati, et gloriam Deo immortalis iuſtam deſeramus. Etenim ſi beati genit, quorum naturam Chriſtus non ſuſcepit, nihilo tamen ſecius eius

natis, quoniam moritur omne, quod naſcitur, diuimum autem id eſt, quod nec ortum habet, nec occaſum. Octau. p. 236. ed. Gronou

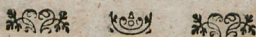
45) Formula Concordiæ p. 763.

46) L. c. p. 766

47) L. c. p. 787

eius aduentum singulari gaudio, et concordi cantu, denuntiant, quanto magis *nobis gratulemur perpetuo, quod caro nostra, et sanguis noster in Christo, in tantam sublimitatem sit collocata.* 48) Alet pietatem nostram, et magnopere augebit, quotidiana sapientiae diuinae commentatio, quae suo quamque rem tempore agit, quae nos rebus fortunisque nostris culpa nostra euerfos, recepit in amicitiam, quae, cum nihil in ulla re condita spei, de iactura nostra reconcinnanda, nobis esset relictum, per filium Dei nos placuit sibi, ac sempiternae reddidit felicitati. Quo studiosius conitamus, ut sancte integreque hoc excelsum pietatis mysterium, unicum incolumitatis nostrae robur ac firmamentum, conseruemus, eiusque hostibus omnibus, qui nostra memoria, dementis arrogancia sapientiae, variis illud ac perniciosis erroribus oppugnant, strenue resistamus. Naturam maxime nostram, in qua filius Dei ipse Diuinitatis suae fedem fixit, tanti faciamus, ut eam uoluptatibus, quas otium inflammat, ne contaminemus, sed castimonia temperantiaque saluam atque incolumem tueamur.

48) L. c. p. 788

mur. Quas ad uirtutes cum nos cohortentur illi, qui sacra sine labe procurant, liberalitatem nostram iure sibi conciliant, muneribus nostris comprobendam. Sic uos gerendo, Ciues Praestantissimi, Seruatoris nostri beneficiis uos dignos praestabitis, eiusdemque imitatione crescetis sapientia, et, quanta Dei gratia, tanta parentum uestrorum laetitia, florebitis, nostramque Academiam, quae uos in sinu fert oculisque, insignibus ornamentis afficietis.

Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ

P. P. in ipso Natali Iesu Sacro VIII. Kal. Ianuar.

M D C C L V

VITEMBERGAE
PRELO EPHRAIM GOTTLÖB EICHSFELDI
ACADEMIAE A TYPIS

01 A 65 38

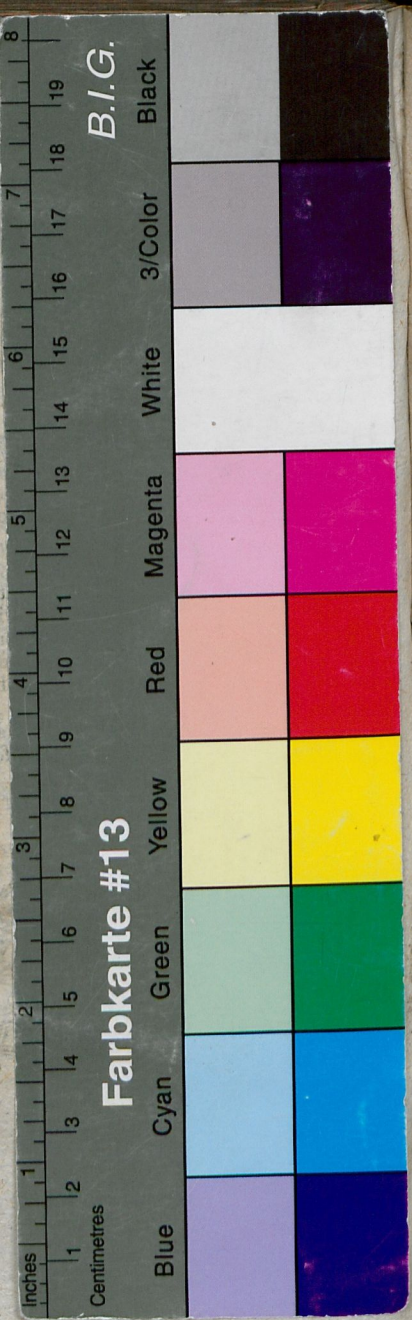
ULB Halle
002 933 470

3

Sb.

38

DEVM
NASCENTE CHRISTO
GLORIOSISSIMUM

DILAUDARE INSTITVIT

ET
CIVES ACADEMIAE AMANTISSIMOS
AD

NATALIA IESV
RITE RELIGIOSEQ. CELEBRANDA
OFFICIOSISSIME INVITAT

IOACHIMVS SAMVEL
VEICKHMANN

S. S. THEOLOGIAE DOCTOR HVIVSQVE PROFESSOR
PVBLICVS ORDINARIVS SENATVS ECCLESIASTICI
ASSESSOR ET AD OO. SS. PRAEPOSITVS SVIQVE
ORDINIS H. T. DECANVS

VITEMBERGAE D. XXV. DECEMBR. MDCCLIV

PRELO EPHRAIM GOTTLOB EICHSFELDI
ACADEMIAE A TYPIS

